

Utjecaj svjetske ekonomske krize na gospodarstvo Republike Hrvatske

Komljenović, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic of Šibenik / Veleučilište u Šibeniku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:143:048761>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[VUS REPOSITORY - Repozitorij završnih radova Veleučilišta u Šibeniku](#)

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL MENADŽMENTA
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ MENADŽMENT

Martina Komljenović

UTJECAJ SVJETSKJE EKONOMSKE KRIZE NA
GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Završni rad

Šibenik, 2018.

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL MENADŽMENTA
PEDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ MENADŽMENT

UTJECAJ SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE NA
GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Završni rad

Kolegij: Osnove ekonomije

Mentor: Jasmina Sladoljev, univ. spec. oec., v. pred.

Studenti: Martina Komljenović

Matični broj: 1219053592

Šibenik, rujan 2018.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Opće značajke krize	3
2.1. Pojmovno definiranje krize, ekonomske krize i financijske krize	3
2.2. Pojmovno definiranje gospodarskog ciklusa.....	4
3. Nastanak i razvoj svjetske ekonomske krize	7
3.1. Okolnosti nastanka	7
3.2. Razvoj krize.....	10
4. Posljedice krize na svjetsko gospodarstvo	16
4.1. Cijene nekretnina.....	16
4.2. Propadanje svjetskih banaka i zaduživanje	17
4.3. Kretanje BDP-a	18
4.4. Posljedice krize na zaposlenost	20
5. Ekonomska kriza u Republici Hrvatskoj	22
5.1. Analiza hrvatskog gospodarstva.....	23
5.1.1. Ekonomska politika Hrvatske	23
5.1.2. Makroekonomska kretanja u hrvatskom gospodarstvu	24
5.1.2.1. Kretanje BDP-a	25
5.1.2.2. Utjecaj krize na zaposlenost	27
5.1.2.3. Vanjskotrgovinska razmjena Republike Hrvatske	29
6. Zaključak	31
Literatura	33

UTJECAJ SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE NA GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Martina Komljenović

Ulica Hrvatskog zrakoplovstva 33, Vukovar, martina.komljenovic@hotmail.com

Krajem 2008. godine financijska je kriza poprimila globalne razmjere i uzdrmala svjetsku ekonomiju. Neposredan pokretač krize bio je slom tržišta drugorazrednih hipotekarnih kredita u SAD-u, koji je za uzrok imao povećanje stope nezaposlenosti, smanjenje svjetskog bruto domaćeg proizvoda, bitno smanjenje stranih direktnih investicija, sve teže dobivanje kredita u inozemstvu i zapadanje u dužničku krizu velikog broja zemalja. Kriza je poprimila dramatične razmjere i dovela je do teške kreditne kontrakcije, pada vrijednosti na burzama diljem svijeta i kolapsa nekih od najvećih financijskih institucija. Ekonomska kriza u Hrvatskoj, koju karakterizira niska zaposlenost, visoki dug, odnosno prezaduženost, veliki deficiti i aprecirana valuta snažno je uzdrmana svjetskom ekonomskom krizom. Kriza u Hrvatskoj nije isključivo krenula zbog svjetske ekonomske krize jer su ekonomski problemi postojali od prije. Cilj ovog rada je prikazati razmjere krize te njen utjecaj na gospodarstvo Republike Hrvatske.

(32 stranice/ 2 slike/ 8 grafikona/ 3 tablice/ 45 literaturnih navoda / jezik izvornika: hrvatski)

Rad je pohranjen u: Knjižnici Veleučilišta u Šibeniku

Ključne riječi: gospodarski ciklus, ekonomska politika, ekonomska kretanja

Mentor: Jasmina Sladoljev, univ. spec. oec., v. pred.

Rad je prihvaćen za obranu:

BASIC DOCUMENTATION CARD

Polytechnic of Šibenik

Final paper

Management department

Professional Undergraduate Studies of Management

THE IMPACT OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS ON CROATIAN ECONOMY

Martina Komljenović

Street Hrvatskog zrakoplovstva 33, Vukovar, martina.komljenović@hotmail.com

By the end of 2008, the financial crisis went global and has shaken the world economy. The immediate driver of the crisis was the crash of subprime mortgage loans, which in effect caused an increase in unemployment rates, decline in the world's GDP, a noticeable decrease of direct foreign investments, increasing difficulty to obtain loans abroad, a debt crisis of entire countries. The crisis was taken to dramatic proportions and led to heavy credit contraction, the fall of stock values on markets all over the world and the collapse of some of the biggest financial institutions. The economic crisis in Croatia, which is characterized by low employment rates, high debt, large deficits and an appreciated currency, was strongly potentiated by the world's economic crisis. The crisis in Croatia was not directly started by the world crisis but was just a result of the global economic disorder. The purpose of this final paper is to show crisis proportion and its influence on Croatia's republic's economy.

(32 pages/ 2 figures/ 8 charts/ 3 tables/ 45 references / original in Croatian language)

Paper deposited in: Library of Polytechnic in Šibenik

Keywords : economic cycle, economic policy, economic trends

Supervisor : Jasmina Sladoljev, univ. spec. oec., v. pred.

Paper accepted:

1. Uvod

Svjetska ekonomska kriza, kao ključni čimbenik koji će potaknuti korjenite promjene u postojećim ekonomskim strukturama, razvojem i posljedicama ukazala je na neodrživost tržišnog fundamentalizma.

Joseph Stiglitz, dobitnik Nobelove nagrade za spominjanje ekonomskih znanosti nas upozorava: „Iza rasprava o budućoj politici stoji rasprava o povijesti – rasprava o uzrocima naše sadašnje situacije. Bitka za prošlost odlučit će bitku za sadašnjost.“¹

„Gospodarski ciklus predstavlja pravilna gospodarska kolebanja, izražena u smjenama ekspanzije i kontrakcije ukupne ekonomske aktivnosti te rasta i pada agregatnih ekonomskih veličina (obujam proizvodnje, dohodka, razina zaposlenosti, prometa i cijena, kredita i kamata, investicija).“² Ono se sastoji od razdoblja ekspanzije i razdoblje depresije. Kada govorimo o razdoblju ekspanzije ili razdoblju poleta dolazi do brzog rasta proizvodnje, dohodka i zaposlenosti, pojačane investicijske aktivnosti i brzog povrata uloženog kapitala. Takvo se povoljno stanje naglo okreće i pretvara u zastoj, pad prodaje roba, cijena i profita, opću nelikvidnost, smanjenje investicija i otpuštanje radnika, čime se javlja gospodarska depresija.

Svjetska ekonomska kriza sa svojom početkom u rano ljeto 2007. godine označava krizu bankarstva i novčarstva, odnosno krizu tržišta nekretnina u Sjedinjenim Američkim Državama. Takvim razvojem događaja svjetska ekonomija trenutno je suočena s krizom dramatičnih razmjera: institucije poput UN-a, MMF-a i Svjetske banke govore o najdubljoj recesiji nakon Drugog svjetskog rata, čije se posljedice još ne mogu u cijelosti sagledati. Posljedice same krize bile su katastrofalne, nekoliko velikih banaka i osiguravajućih kuća proglasilo je bankrot, a među najpoznatijim je bankrot Lehman Brothers Holdings Inc. Kriza se ubrzo nakon što je zahvatila navedene sektore, prelila i u realni sektor. Mnoge zemlje poput Grčke, Španjolske, Portugala, Irske i Islanda našle su se u dužničkoj krizi jer nisu više bile u mogućnosti vraćati svoje dugove.

Dolazimo do pitanja kako može malena zemlja kao što je Hrvatska prebroditi nastale okolnosti, ako to nisu u stanju učiniti Sjedinjene Američke Države ili pak razvijene zemlje Europske unije? Potrebno je naglasiti kako je svjetska ekonomska kriza tek dijelomično utjecala na stanje gospodarstva u Republici Hrvatskoj, gdje će uzroci i okolnosti biti поближе izloženi u ovom radu.

¹ J. STIGLITZ, *Capitalist Fools*, <http://www.vanityfair.com/magazine/2009/01/stiglitz200901>

² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49665>

Na posljetku, Velika kriza koja je nastupila ponovno je potaknula velike rasprave među vodećim svjetskim ekonomistima, s jedne strane nalaze se pobornici neoliberalne doktrine a s druge strane pobornici državnog intervencionizma.

2. Opće značajke krize

2.1. Pojmovno definiranje krize, ekonomske krize i financijske krize

Pojam krize možemo definirati kao „dubok, sveobuhvatan poremećaj u životu pojedinca ili funkcioniranju društva sa snažnim i više ili manje teškim i trajnim posljedicama; prijelomno, prolazno teško stanje (društvena, politička kriza, ekonomska kriza).“³

Kriza (grč. krisis-poremećaj, preokret, teško stanje) predstavlja stanje lakših i težih poremećaja u gospodarstvu koja se manifestira kao kriza nedovoljne proizvodnje ili kao kriza prekomjerne proizvodnje. Nastali preokreti iz kriza obično se najviše manifestiraju u jednoj gospodarskoj oblasti nacionalne ekonomije (industrija, trgovina i poljoprivreda), a nekada može obuhvatiti cjelokupno svjetsko gospodarstvo i tada nastaje opća, globalna kriza svjetskih razmjera. Kada kriza nastupi dolazi do ogromnih poteškoća u realizaciji cjelokupne proizvodnje zbog nastanka viška robe koja se ne može prodati i nastaju velike zalihe. Kriza predstavlja proces koji se sastoji od faza kroz koje prolazi svojim nastankom. S obzirom da u poslovanju postoje faktori na koje možemo i na koje ne možemo utjecati, uz sve napore, kriza svojom pojavom može biti uzrokovana ljudskim faktorom ili prirodnom silom kao faktorom na koji nemamo utjecaj.

Ekonomska kriza je situacija u kojoj gospodarstvo jedne države ili više država ostvaruje iznenađan pad ili usporavanje do kojeg dolazi zbog financijske krize. Predstavlja zastoj i pad gospodarske djelatnosti s teškim posljedicama za razinu proizvodnje, dohodka i zaposlenosti. Označava fazu poslovnog ciklusa gdje se zaustavlja gospodarski polet i naglo prelazi u opadanje, pri čemu dolazi do pretrpanosti tržišta zalihama, padom cijena, padom vrijednosti vrijednosnih papira, nestašicom novca, nelikvidnosti, rastom kamatne stope, masovnih stečajeva, otpuštanjem radnika. Također, izostaju prihodi od prodaje robe i usluga, raste stopa zaduženosti. Stvara velike društvene probleme jer pogađa istodobno većinu poduzeća, a negativni se efekti prenose na sve ekonomske subjekte i pogoršavaju opće stanje gospodarstva.

Financijska kriza je stanje u kojem potražnja za novcem raste u odnosu na opskrbu novcem. Do prije nekoliko desetljeća, financijska kriza je bila ekvivalentna bankarskoj krizi. Financijske krize označavaju „veće smetnje u sustavu financija, koje prati pad vrijednosti

³ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34066>

imovine te nesolventnost mnogih tvrtki iz financijskog sektora ili drugih privrednih grana i obilježavaju negativni utjecaj na gospodarske aktivnosti u jednoj ili više zemalja.“⁴

2.2. Pojmovno definiranje gospodarskog ciklusa

Kriza se naziva gospodarskom ili industrijskom jer se radi o padu opće gospodarske aktivnosti, a financijskom samo onda kada se radi o krizi financijskog sektora ili se želi naglasiti financijski aspekt gospodarskih aktivnosti. U sistematskoj analizi gospodarske dinamike krizom se uže označava samo faza gospodarskog ciklusa, kada se lomi trend uspona i dolazi do naglog stezanja i pada aktivnosti. Razmak od jedne do sljedeće krize nazivamo gospodarskim ciklusom.

„Gospodarski ciklus predstavlja pravilna gospodarska kolebanja, izražena u smjenama ekspanzije i kontrakcije ukupne ekonomske aktivnosti te rasta i pada agregatnih ekonomskih veličina (obujam proizvodnje, dohodka, razina zaposlenosti, prometa i cijena, kredita i kamata, investicija).“⁵

Ono se sastoji od razdoblja ekspanzije i razdoblja depresije. Kada se govori o razdoblju ekspanzije ili razdoblju poleta dolazi do brzog rasta proizvodnje, dohodka i zaposlenosti, pojačane investicijske aktivnosti i brzog povrata uloženog kapitala. Takvo se povoljno stanje naglo okreće i pretvara u zastoje, pad prodaje roba, cijena i profita, opću nelikvidnost, smanjenje investicija i otpuštanje radnika, čime se javlja gospodarska depresija.

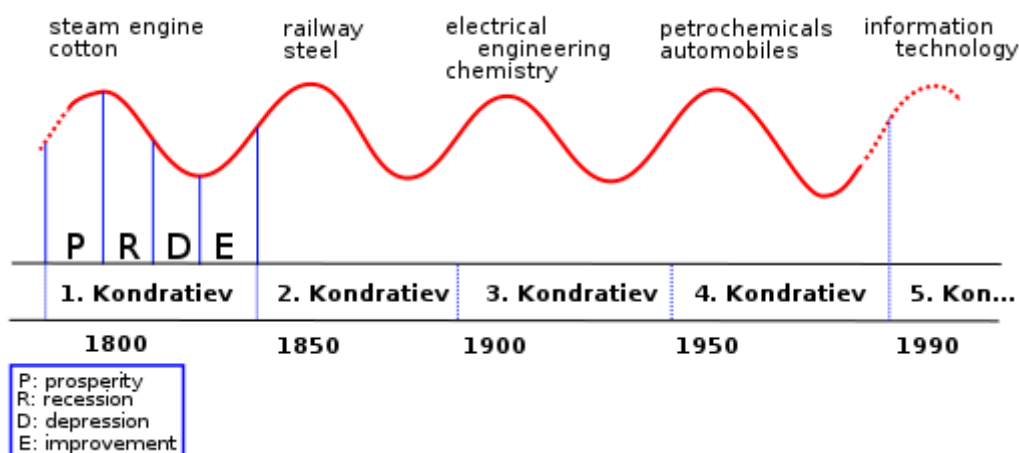
Gospodarski ciklusi u pravilu traju desetak godina te se oni nazivaju Juglarovi ciklusi, koji su dobili naziv prema francuskom ekonomistu C. Juglaru. O gospodarskim ciklusima nastalo je više teorija, koje su, polazeći od pojedinih čimbenika nestabilnosti i unutrašnje međuovisnosti elemenata gospodarskog života, pokušale objasniti tipičan slijed te vrste kolebanja.

Naime, empirijska istraživanja su pokazala da su pored desetogodišnjih ciklusa zapaženi još neki pravilni oblici gospodarske dinamike te možemo govoriti o Kondratjevlevim valovima koji označavaju dugoročne gospodarske cikluse svjetskog gospodarstva. Takav ciklus dobio je naziv po ruskom ekonomistu N.D. Kondratjevu.

⁴ https://hr.wikipedia.org/wiki/Financijske_krize

⁵ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49665>

Slika 1- Kondratjevljevi valovi

Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Kondratjev_ciklus

Kondratjevljevi valovi sastoje se od četiri faze, faza prosperiteta ili faza ekonomskog rasta, faza recesije, faza depresije i faza stagnacije.

Definicija ekonomskog rasta prihvatljiva svim ekonomistima definira ekonomski rast kao dinamičan proces povećanja stupnja zadovoljenja ljudskih potreba. Odnosno, veći stupanj razvoja proizvodnih mogućnosti u smislu povećanja količine i kvalitete proizvodnih faktora kao i stupnja efikasnosti njihove uporabe, omogućuje i veći stupanj zadovoljenja materijalnih potreba društva i kvalitetu življenja. Također, prihvaća se definicija ekonomskog rasta kao dinamičnog procesa dugoročnog porasta domaćeg proizvoda. Ono također uobičajeno podrazumijeva povećanje prirodne razine realnog bruto domaćeg proizvoda (BDP-a), kako ukupnog tako i po glavi stanovnika, odnosno širenje ekonomskih kapaciteta privrede. Time se naglašava da je riječ o dinamičnom dugoročnom procesu, a upravo je težnja svakog gospodarstva naglašena ka ostvarenju dugoročnog ekonomskog rasta iz razloga što jedino ekonomski rast generira substancijalnu osnovu za rješavanje niza ekonomskih i socijalnih pitanja, iako rast može generirati i niz problema (npr. onečišćenje okoliša, prenapučenost gradova, gubljenje tradicionalnog stila života i slično). Ako ekonomski rast prekoračuje rast populacije, implicira dakle uz porast outputa per capita i na poboljšanje životnog standarda odnosno blagostanja ljudi. Istovremeno, ako je ekonomski rast uravnotežen s ostalim razvojnim dimenzijama (socijalnim, zdravstvenim, ekološkim, političkim i dr.), pridonosi održivom razvitku društva. „Ekonomski rast i širenje ekonomskih kapaciteta je važno, ali ne i dostatno za ekonomski razvoj i ukupno blagostanje društva, kako se često ističe u

akademskim krugovima. Ekonomski rast može potaknuti razvoj i ostvarenje blagostanja društva, ali i također imati nepovoljan utjecaj na njih. Da bi imao povoljan utjecaj na razvoj i blagostanje, ekonomski rast mora proizlaziti iz konkurentnosti koja će biti održiva tijekom vremena.“⁶

Kada govorimo o fazi recesije, možemo reći da se radi o blažem obliku gospodarske krize ili o njezinu samom početku. Ono predstavlja pad ekonomske aktivnosti u cijeloj zemlji koji traje više od nekoliko mjeseci te je naučljiviji u redukciji BDP-a. Odnosno, predstavlja povremena usporavanja u privrednoj aktivnosti neke zemlje praćena istovremenim pogoršanjima opće ekonomske klime kao što je pad realnog dohodka, porast nezaposlenosti, nizak stupanj iskorištenosti proizvodnih kapaciteta i pad prodaje. Po općeprihvaćenoj definiciji ekonomskih stručnjaka jedno nacionalno gospodarstvo je u recesiji ukoliko u dva susjedna kvartala stagnira nulta stopa rasta ili bilježi negativan gospodarski rast, odnosno ukoliko je stopa gospodarskog rasta niža u odnosu na predhodnu godinu. „Najčešći rok trajanja ovakvog stanja u ekonomiji je od dva do više kvartala u godini, a ne postoje u potpunosti pouzdani čimbenici koji ukazuju na početak recesije. Recesija je manje duboka i ozbiljna od depresije.“⁷ „Tri su osnovna obilježja recesije, njezino trajanje, dubina, difuzija.“⁸ Faza depresije predstavlja najnižu točku poslovnog ciklusa. „Ono je razdoblje niske razine proizvodnje, velike nezaposlenosti, neiskorištenih proizvodnih kapaciteta i propadanje mnogih poduzeća.“⁹ Definira se kao ekonomska situacija u kojoj dolazi do većeg ekonomskog pada, to jest pada bruto društvenog proizvoda neke zemlje ili se može definirati kao produžena recesija čije trajanje prelazi 24 mjeseca.

Ekonomska stagnacija predstava opći zastoj u ekonomskom rastu i razvoju neke zemlje ili značajnog dijela nacionalnoga gospodarstva. Sile koje dovode do stagnacije obično ne prestaju djelovati, pa stagnacija prelazi u depresiju, pad proizvodnje, zaposlenosti i potrošnje. Takvo se stanje može zadržati duže vrijeme ako se ne poduzmu odgovarajuće mjere oživljavanja i poticanja ekonomskog rasta. “Glavni ciljevi gospodarskog rasta odnose se na povećanje dobra i blagodati u društvu. Riječ je o ciljevima poput ovih: porast proizvodnosti, rast životnog standarda, bolja socijalna i zdravstvena skrb, visoka zaposlenost, veći izvoz i konkurentnost ekonomije.“¹⁰

⁶ http://www.efos.unios.hr/konkurentnost-ekonomski-rast-i-blagostanje/wp-content/uploads/sites/378/2014/10/Zbornik_IFK_2014_konacni.pdf (str.1)

⁷ <https://funkymem.com/zones/globalna-ekonomija-straha-01>

⁸ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Recesija>

⁹ <http://proleksis.lzmk.hr/17414/>

¹⁰ K. Čosić, R. Fabac- Gospodarski rast, tehnološki razvitak i suvremeno obrazovanje-UDK 338.91:338.97 Izvorni znanstveni rad, www.hrca.hr, str. 516

3. Nastanak i razvoj svjetske ekonomske krize

Važno je razumjeti razvoj krize i njezine posljedice, kao rezultat nedostataka (do danas) prevladavajuće neoliberalne doktrine. „To je stajalište zauzela i kongresna radna skupina za ekonomsku stabilizaciju SAD-a „¹¹, naglašavajući da korijene krize valja potražiti upravo u nedostatku regulacije, koji se temeljio na dugogodišnjem podupiranju regulatornih rješenja oslonjenim na načelima neoliberalne ekonomske doktrine.

Također, važno je napomenuti kako danas još ne postoji općeprihvaćeno stajalište zašto je kriza zadobila globalne razmjere.

Prema MMF-u postoje tri glavne kategorije faktora koji su u razdoblju od 1999.-2007. stimulirale rastuću financijsku neravnotežu koja je naposljetku kulminirala u krizi globalnog razmjera:“ rastuća globalna neravnoteža, labava monetarna politika, neadekvatan nadzor i regulacija.“¹²

3.1. Okolnosti nastanka

Ekonomska kriza začeta u Sjedinjenim Američkim Državama proširila se na ostatak svijeta; stekla je čak i naziv „Prva globalna financijska kriza 21. stoljeća.“¹³

Za bolje razumijevanje sadašnje krize, najbolje je pogledati njene prethodnice. Prve korijene krize treba potražiti u 20. stoljeću, odnosno drugoj polovici 20. stoljeća. Nakon dugog razdoblja intervencionističke ekonomske doktrine na čelu s predstavnikom Johnom Maynardom Keynesom koji se zalagao za pravilo da sklonost potrošnji pada kako raste dohodak i udio štednje raste kako raste dohodak dolazi do postupnog prijelaza na liberalne ekonomske doktrine koji je nastao zaslugama Adama Smitha i Davida Humea, ono u ekonomiji zagovara tradicionalno načelo „laissez faire“, odnosno nesputano djelovanje slobodnog tržišta i tržišnih zakonitosti te smanjenje povlastica socijalističke države.

¹¹ U.S. Congressional Oversight Panel for Economic Stabilization: Special Report on Regulatory Reform. Modernizing the American Financial Regulatory System: Recommendations for Improving Oversight, Protecting Consumers, and Ensuring Stability," Washington, D.C., 2009.; str. 2.

¹² IMF: What Caused the Global Financial Crisis? –Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007, Washington D.C., 2010.; str. 2.,4.,5.

¹³ Felton Reinhart A., C. (ur.): Prva globalna financijska kriza 21. stoljeća, Zagreb, Novum, 2008.

„Liberalizam je borba građanske klase za slobodu mišljenja i neograničenu slobodu tržišta.“¹⁴ Naime, do velike krize 1930. godine tržište je bilo uređeno liberalnim načelima, odnosno „laissez faire“ doktrina¹⁵. Britanski ekonomist John Maynard Keynes osudio je ovu doktrinu u nekoliko navrata. U "Kraju laissez-faire" (1926), Keynes tvrdi da su doktrine „laissez-faire“ bazirane na nepravilnom deduktivnom rasuđivanju¹⁶. Sve njezine slabosti došle su na vidjelo pojavom Velike depresije, odnosno Velike ekonomske krize koja je pogodila svijet 30 – ih godina prošlog stoljeća.

Postalo je očigledno da tržište samo ne može optimalno raspodijeliti resurse i održavati stabilnost na duge staze. Nakon Velike depresije, kako nazivamo krizu prošlog stoljeća, nastupilo je dugo razdoblje u kojem je intervencionizam bio jedina ekonomska doktrina. No 80 – ih godina prošlog stoljeća, neoliberalizam se vraća na velika vrata na svjetsku ekonomsku scenu. „Većina predstavnika neoliberalizma protivi se aktivnim intervencijama država u gospodarske procese, i poziva na politiku promicanja natjecanja i spriječavanje udruživanja u oligopole i monopole.“¹⁷ Sa stajališta neoliberalizma, tržišta se prirodno kreću prema ravnoteži ponude i potražnje, odnosno tržište posjeduje autostabilizirajući mehanizam, a uz to najefikasnije raspodijeliti resurse.

Temeljna načela neoliberalne misli oblikovani su na „Washingtonskom konsenzusu“¹⁸ kao odgovor na dužničku krizu koja je vladala Latinskom Amerikom u to doba. Skup reformi koje su trebale pomoći u rješavanju krize u Latinskoj Americi naglašavaju makroekonomsku disciplinu, otvaranje gospodarstva svjetskoj ekonomiji i naravno, tržišno uređenje.

„Paket reformi sadržavao je sljedećih deset stavki: ¹⁹

- Fiskalna disciplina,
- Preusmjeravanje javnih rashoda,
- Porezna reforma,
- Liberalizacija kamatnih stopa,
- Konkurentski tečaj,
- Liberalizacija trgovine,

¹⁴ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Liberalizam>

¹⁵ N. Mihaljević, UTJECAJ FINANCIJSKE KRIZE IZ 2008. GODINE NA SVJETSKO GOSPODARSTVO, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Završni rad, str. 6

¹⁶ https://hr.wikipedia.org/wiki/Laissez_faire

¹⁷ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Neoliberalizam>

¹⁸ Institut za međunarodnu ekonomiku (Institute for National Economics) organizirao je konferenciju na temu dužničke krize u Latinskoj Americi.

¹⁹ <http://www.ijf.hr/pojmovnik/PDF/2-04.pdf>, WASHINGTONSKI KONSENZUS, mr. sc. Marina KESNER-ŠKREB Institut za javne financije, Zagreb

- Liberalizacija inozemnih izravnih investicija,
- Privatizacija,
- Deregulacija, i
- Vlasnička prava.“

Navedene mjere morale su osigurati gospodarski rast. Njihov je temeljni problem što su bazirane na pojednostavljenom modelu tržišne ekonomije te se postavlja pitanje može li ekonomska politika utemeljena isključivo na „nevidljivoj ruci“ Adama Smitha biti podobna za kompleksne financijske operacije i manipulacije koje su prisutne u današnjem kapitalizmu.

Nova je ideologija dobila općeprihvaćenu zakonitost. Iako su spomenuta načela formulirana kao odgovor na dužničku krizu koja je zahvatila Latinsku Ameriku, ona su tijekom vremena postala svojevrsna globalno prihvaćena dogma. Nobelovac Joseph Stiglitz²⁰ naglašava kako se tijekom azijske financijske krize diskutiralo o potrebi reformiranja globalnog financijskog sustava, kako bi se u budućnosti izbjegle nove krize većih razmjera. U stvarnosti, cijela je rasprava i ostala samo rasprava: nakon brzog oporavka financijskih tržišta, zaboravljeni su dojučerašnji problemi te je tržišni fundamentalizam nastavio svoj razvoj.

Iako se deset navedenih pravila odnosilo na minimum zajedničke politike prema rješavanju krize ubrzo su se ta pravila počela smatrati svojevrsnom "mantrom" ekonomskih reformi općenito u svijetu. Reforme su bile usmjerene i primjerene situaciji u zemljama Latinske Amerike 1989. godine i nisu se trebale interpretirati kao agenda za sve zemlje u svim razdobljima. I u samoj Latinskoj Americi uspjeh konsenzusa bio je dvojbena. Početkom 1990-ih proračuni su postali uravnoteženiji, inflacija niža, smanjila se vanjska zaduženost i zabilježen je gospodarski rast. Štoviše, s vremenom je Washingtonski konsenzus postao ne samo nadomjestak za centralno planiranje i za uvozno supstitutivne strategije, već je smatran tipičnim primjerom neoliberalnih, slobodnotržišnih ekonomskih ideja.

Same reforme, iako su u početku donijele određene pomake na bolje, zemljama koje su ih primjenjivale, ubrzo su donijele i velike probleme u vidu povećanja siromaštva stanovništva, otvaranjem tržišta svijetu postale su osjetljivije na vanjske utjecaje i slično. Otvorenost tržišta učinila je mnoge zemlje ranjivijima na učinke globalizacije kao što je pojačan priljev

²⁰ Stiglitz J.: The Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis, 2010., New York, The New Press, 2010.; str. 22.

kratkoročnoga privatnog kapitala koji zemlju napušta brže nego što je u nju ušao. Ubrzo se, s razlogom, počelo preispitivati pojedine reformske stavke, a posebno one koje se tiču liberalizacije tržišta, privatizacije i deregulacije financijskog sektora. Legitimitet koji su navedene reforme doživjele jednostavno nije imao uporište u stvarnim i konkretnim rezultatima.

Između 1994. i 1999. godine velike su se financijske krize proširile i na druge dijelove svijeta, posebno na Jugoistočnu Aziju i Rusiju i snažno su uzdrmale životni standard stotina milijuna ljudi. Kriza se širila zemljama i ekonomisti su se počeli baviti pitanjem razmjera, dinamike i posljedica deregulacije i liberalizacije. Prevladalo je mišljenje da tržišno usmjerene reforme, uz potrebnu makroekonomsku ravnotežu, nisu ispunile očekivanja. Postalo je jasno da Washingtonski plan reformi mora doživjeti određene izmjene.

Iako su krajem 90 – ih godina prošlog stoljeća, tijekom azijske financijske krize mnogi ekonomisti pokretali raspravu o nužnosti reforme kompletnog financijskog sustava na razini svijeta, one nisu urodile plodom. Početkom 2000.godine svjetskim čelnicima kratkoročni oporavak tržišta i gospodarski rast pomutio je cjelokupnu sliku situacije i maknilo pozornost sa posljedica koje reforma donosi. Joseph Stiglitz, nobelovac, neuspješno je ukazivao na sve mane koje neoliberalna ideologija ima i moguće posljedice koje bi mogle ostaviti na svjetsko gospodarstvo.

3.2. Razvoj krize

Pored nestabilnosti financijskog sektora, korijene trenutačne krize nalazimo u negativnim posljedicama niza neoliberalnih reformi koje su dominirale ekonomskom politikom zapadnih zemalja od 80-ih godina prošloga stoljeća, pri čemu se naglasak stavlja na odgovornost SAD-a. Neodrživ koncept razvoja temeljen na potrošnji i “financijalizaciji” ekonomije, deregulacija financijskog tržišta koja je pogodovala uvođenju niza rizičnih inovacija, smanjenje stope progresivnog poreznog opterećenja i politika niskih kamatnih stopa neke su od najčešće spominjanih pogrešaka u politici SAD-a.

Početkom 2000. bila je aktualna takozvana „dot-com“ kriza, ratovi na Bliskom Istoku, a nedugo nakon toga uslijedio je i tragični događaj 11. rujna. Kao odgovor na recesiju koja je kucala na vrata SAD-u, Alan Greenspan koji je tada bio na čelu Fed-a, odlučio je provesti

ekspanzivnu mjeru monetarne politike niskih kamatnih stopa. „Stopa je snižavana u nekoliko navrata: prvo sa 6.5% na 3.5%; pa na 3%; sve dok u lipnju 2003. nije spuštена na 1%, što je predstavljalo najnižu razinu u posljednjih pedeset godina.“²¹ Cilj potonjeg poteza bio je potaknuti gospodarsku aktivnost, posebice iznaći put za smanjenje rastućeg broja nezaposlenih i prijeteću deflaciju.

U periodu između 2002. i 2007. SAD je ostvario razdoblje naglog i ubrzanog gospodarskog rasta, no plaće samih radnika su stagnerale. „Između 2002. i 2006. prosječna realna stopa rasta godišnjeg prihoda bila je 2.8%, prilikom čega je 1% najviših prihoda obilježen rastom od 11%, dok je preostalih 99% doživjelo rast od neznatnih 0.9%.“²² „Kao posljedica, došlo je do naglašenog raslojavanja na jako bogate i veoma siromašne. Tijekom 2000. ukupno je 12.2% Amerikanaca živjelo ispod granice siromaštva dok se 2009. taj broj povećao na 14.3%, odnosno za oko 9,5 milijuna građana više.“²³

Svjetska ekonomska kriza počela je u ljeto 2007. godine krizom tržišta nekretnina u SAD-u, velikim gubitcima i stečajima poduzeća iz financijskog sektora, a od 2008. godine zahvatila je i odvela u stečaj veliki broj poduzeća u realnom sektoru, a posebice građevinarstvu. Problemi koji su nastali na tržištu nekretnina i s time povezanim drugorazrednim kreditima proširili su se na ostatak gospodarstva SAD-a.

Uzrok krize bio je nagli pad cijena nekretnina u SAD-u, koje su prije toga dugo rastle potpomognute relativno lakim načinom uzimanja subprime kredita uz početno niske kamatne stope, ali s mogućnošću promjena. Zajmoprimci većinom nisu ni bili svjesni rizika mogućeg povećanja kamatnih stopa. Tako je formirani veliki balon počeo popuštati i pokrenuo krizni scenarij. Kako dužnici nisu mogli podmirivati obveze preuzete kreditima zbog rasta kamatnih stopa, preprodajom kredita bankama širom svijeta kriza je poprimila globalne financijske razmjere.

„Tri čimbenika pridonose trenutačnoj krizi koja je počela očekivanim pogreškama u subprimeu u SAD-u:“²⁴

- Niska financijska pismenost američkih domaćinstava;
- Financijska inovacija koja je rezultirala masovnom sekuratizacijom nelikvidnih sredstava;

²¹ Belkaid, A., Pluća i slaba karika svjetske ekonomije, *Le Monde Diplomatique* 5/2008, 13; str. 7.

²² Saez Emanuel: *Striking it richer: The Evolution of Top Incomes in the United States*, Berkeley, 2008., str.8.

²³ US Census Bureau: *Statistical Abstract of the United States 2012.*, Washington D.C., 2011., str. 463.

²⁴ A. Felton, C. Reinhart-Prva globalna Financijska kriza 21.stoljeća, Zagreb, studeni 2008., str. 54.

- Politika niskih kamatnih stopa koje se pridržavala Greensparova Federalna banka, 2001-2004.godine.“

Kada se govori o niskoj financijskoj pismenosti, mislimo na mješavinu lošeg informiranja, financijskog neiskustva i kratkovidnosti potrošača i ulagača. Zajmoprimci su nasjeli na mogućnost dobivanja hipoteke po dosad neviđenim stopama s rokovima otplate od 30 godina. Tu situaciju su poticale i iskorištavale banke i ostali zajmodavci željni novih klijenata. Financijska pismenost je veoma niska posebno kod ljudi koji imaju drugorazredne hipoteke te su naravno tu priliku iskoristili i posrednici.

Drugi čimbenik je sekuratizacija, odnosno pretvaranje nelikvidnih sredstava u portfelju u likvidne. Svaka banka koja je imala problema sa pozajmnicama upotrijebila je ovu tehniku kako bi sekuratizirala vlastite kredite. Sekuratizacija ima svoje prednosti i nedostatke, pretvaranje nelikvidnog kredita u likvidni može se postići prednost, odnosno ulagači mogu zauzeti dugoročnije položaje i tako zaraditi veće povrate, raspršuje se rizik insolventnosti na mnogo šire područje, smanjujući svakom agentu stupanj rizika. No ona naravno ima i svoje nedostatke. Oslabljuje motivaciju financijskih posrednika da prate ponašanje prvobitnog zajmoprimca. Kako se kreditu koji je postao riskantan može lakše dodati likvidnost, banke su postale manje motivirane za pažljivo praćenje zajmoprimaca i ono je otvorilo vrata tržišta kreditima nekvalitetnim zajmoprimcima. Prema Rogoff i Obstfeld (2009.)²⁵nije bilo riječ samo o pretjeranoj likvidnosti na američkom tržištu, već je pretjerana likvidnost karakterizirala većinu zemalja.

Bez trećeg čimbenika, kriza se ne bi dogodila. Monetarna politika niskih kamatnih stopa koju je osmislio Greenspan kao odgovor na recesiju nakon 11. rujna i na kolaps ekonomije, ubrizgala je ogromnu količinu likvidnosti u globalni monetarni sustav. Dugo vremena kamatne stope su bile niske i često su bile negativne tijekom inflacijskih uvjeta. Shodno tome, mali povrati na uobičajenim ulaganjima natjerali su ulagače na veće riskiranje kako bi postigli veće povrate. Financijski posrednici proširili su kredite na obitelji i poduzeća ograničene financijske moći kako bi povećali svoju dobit. Niske kamatne stope potaknule su gomile zajmoprimaca s upitnim bonitetom da podižu drugorazredne kredite i ponukani mislju i mogućnošću posjedovanja stvari koje su im oduvijek bile izvan dohvata. „Jako niske kamatne stope kroz duži period dovode do toga da povratak na „normalnu“ stopu postane opasan.“²⁶

²⁵ Obstfeld, M. i Rogoff, K., *Global Imbalances and the Financial Crisis: Products of Common Causes*, Berkley, 2009., str. 28.

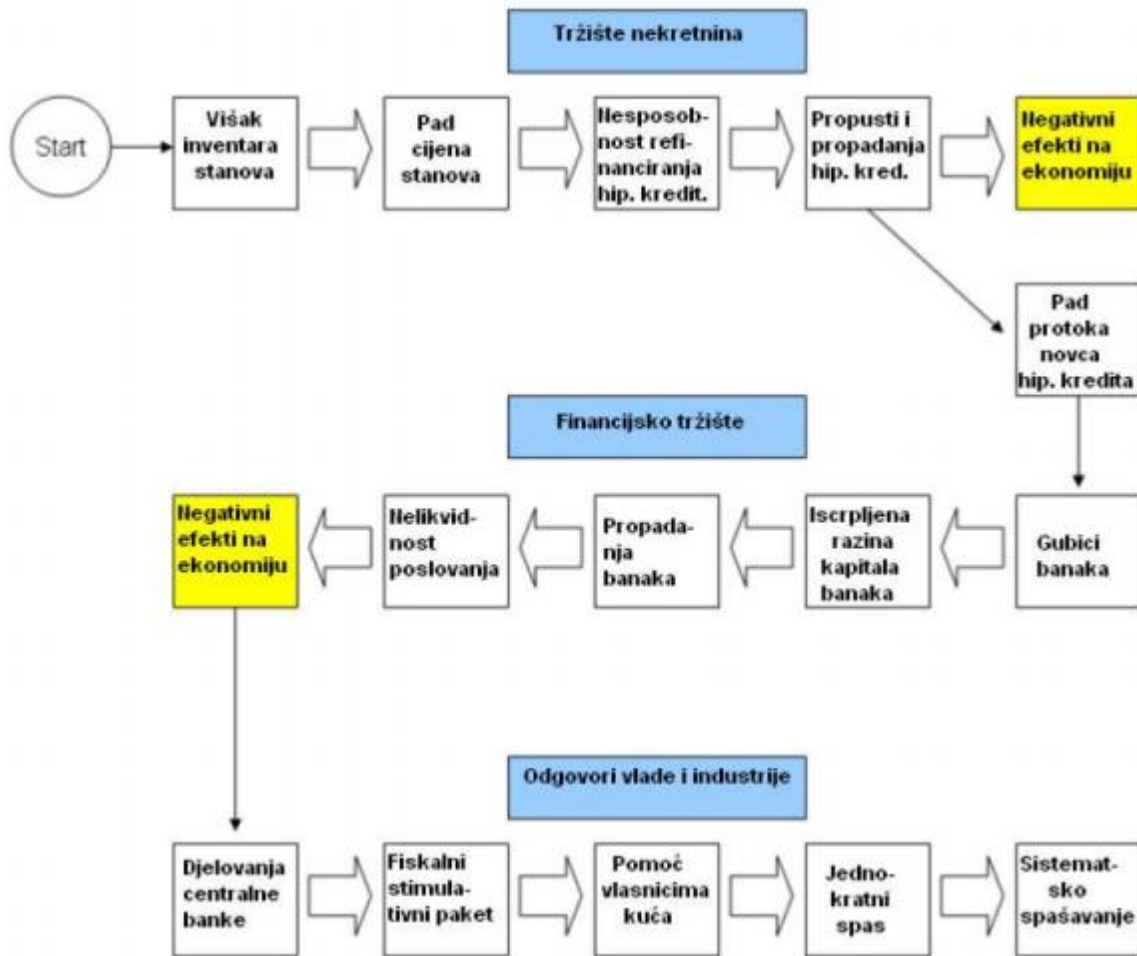
²⁶ A. Felton, C. Reinhart-Prva globalna Financijska kriza 21.stoljeća, Zagreb, studeni 2008., str. 59.

U isto vrijeme, cijene kuća su porasle i na kraju potaknule dodatno produžavanje kredita.

Između 2003. i 2005. rast cijena nekretnina bio je viši od porasta primanja stanovništva koji su dizali drugorazredne kredite. Došlo je do ubrzanog rasta i razvoja stambenog sektora, no nova je ponuda nadmašila granicu dugoročne potražnje za nekretninama. Rastom kamatne stope mnogi zajmoprimci nisu bili u stanju otplaćivati rate kredita, te sukladno tome, u prvom kvartalu 2006., došlo je do porasta neredovitosti otplaćivanja rata kredita. Insolventnost mnogih zajmoprimaca i pad cijena nekretnina, drastično su smanjile potražnju za vrijednosnim papirima koji su sadržavali drugorazredne hipotekarne kredite. Investitori su u toj situaciji bili prisiljeni prodavati ih uz gubitak, što je dodatno snižavalo njihovu vrijednost.

Kriza koja je počela kolapsom velikih financijskih institucija u SAD-u brzo se proširila svijetom i dovela do problema i u europskom bankarskom sektoru. Tako je Njemačka morala spašavati svoju Hypo Real Estate holding kompaniju. Britanci su dokapitalizirali velike banke kao što su Royal Bank of Scotland, HBOS, Barclays, Francuzi BNP i Societe Generale i Nizozemci ING. To je vodilo rastu kamatnih stopa i manjoj ponudi povoljnih kredita, odnosno novca, što izravno utječe na manju osobnu potrošnju i investicije. Prodaja, osobito dobara koja se kupuju na kredit (automobili) drastično je padala, zalihe su rasle, a padala je i vrijednost dionica. Da bi umanjile takav utjecaj, prvo američka središnja banka, a zatim Europska središnja banka i sedam vodećih banaka već koncem 2008. godine smanjuju kamatnu stopu na 3,25%.

Slika 2- Tijek kretanja financijske krize

Izvor: <http://finance.hr/wp-content/uploads/2009/10/fkpis.pdf>

Kriza nije nastala 2007., odnosno 2008. godine, ona je stvarana desetljećima, u prvom redu sa velikim promjenama u udjelima rada i kapitala u korist kapitala u GDP-u, odnosno nacionalnom dohotku. U razvijenim zemljama krajem 60.-ih i početkom 70.-ih godina prošlog stoljeća udio rada iznosio je oko 75%, s početkom 21.stoljeća ono je palo 65-68%. Posljedica toga bila je nesrazmjer između ponude i potražnje koji se godinama rješavao kreditima bez krize sve dok život iznad dohodovne mogućnosti nije pukao.

U rujnu 2008. kriza poprima dramatične razmjere, dolazi do teške kreditne kontrakcije, pada vrijednosti na burzama diljem svijeta i kolapsa nekih od najvećih financijskih institucija. Poljuljano je povjerenje u kreditnu sposobnost partnera, dolazi do pada cijena vrijednosnica, a kamatne stope na međubankovne kredite i državne vrijednosnice u rujnu i listopadu dosežu najviše razine u posljednjih nekoliko desetljeća. Daljnji pad povjerenja investitora, u

kombinaciji sa sve lošijim rezultatima realnog sektora, vodio je u novu paničnu prodaju vrijednosnica diljem svijeta na kraju rujna i u listopadu.“ Na globalnoj razini, samo u prvih deset dana listopada, pad vrijednosti dionica iznosio je više od 10 000 milijardi dolara, a u 2008. zabilježen je ukupan pad od 40%.²⁷ Usporedno europska dužnička kriza dostiže od 2010. do danas dramatične razmjere i prijeti slomom kako Europske monetarne unije tako i nekih zemalja (Grčka, Portugal, Španjolska, Italija) povlačeći za sobom temeljne ekonomske probleme, porast nezaposlenosti i pad GDP-a.

Koncem 2010. dug Grčke iznosio je 340 mld eura, Irske 144,5 mld eura, koncem 2011. dug Španjolske iznosio je 735 mld eura, Portugala 490 mld dolara, dok je u siječnju 2012. dug Italije bio 1 935 mld eura ili 120% GDP, iako bi propisani najviši dug u eurozoni mogao biti 60% GDP-a.“Javni dug Republike Hrvatske, obuhvaća domaći i inozemni dug središnje države, izvanproračunskih korisnika i lokalne države, a krajem rujna 2011. godine iznosio je 152,7 milijardi kuna. U procijenjenom BDP-u dug iznosi 43,9 %.

²⁷ WESP 2009., str. 9.

4. Posljedice krize na svjetsko gospodarstvo

Kriza koja je pogodila svijet utjecala je na funkcioniranje velikih poduzeća, na smanjenje njihovih profita što je dovelo do neželjenog efekta otpuštanja velikog broja radnika što je za posljedicu imalo rast nezaposlenosti.“ Među najtežim posljedicama su:²⁸

- smanjenje svjetskog bruto domaćeg proizvoda (GDP),
- povećanje nezaposlenosti, smanjenje volumena, a pogotovo vrijednosti svjetske trgovine proizvoda i usluga,
- bitno smanjenje stranih direktnih investicija,
- sve teže dobivanje kredita u inozemstvu i zapadanje u dužničku krizu čitavog niza zemalja,
- smanjenje priljeva deviza po osnovu doznaka radnika zaposlenih u inozemstvu,
- protekcionizam koji prakticira sve veći broj zemalja,
- sve veće gubljenje povjerenja,
- kriza Svjetske trgovinske organizacije.“

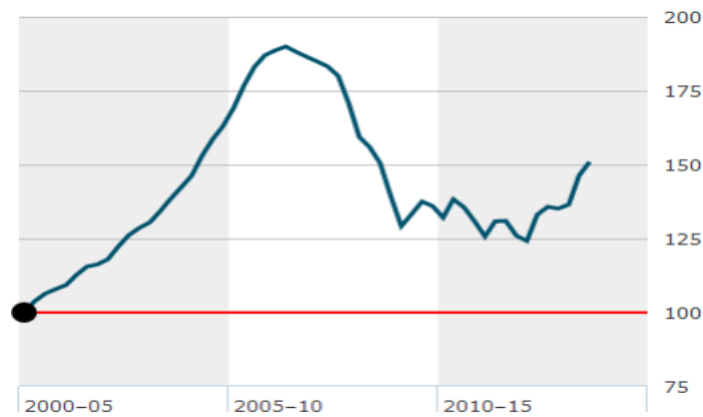
4.1. Cijene nekretnina

Početakom 2007. godine na vidjelo su počele izlaziti manifestacije svjetske ekonomske krize. „Među prvim naznakama problema koji dolaze bio je slučaj agencije New Century Financial koja je tijekom 2006.godine izdala 51,6 milijardi američkih dolara drugorazrednih hipotekarnih kredita.“²⁹ U ožujku iste godine vrijednost njezinih dionica na New York Stock Exchange zabilježila je pad od 78%, tijekom travnja otkaz je dobilo 3200 radnika, odnosno 54% ukupne radne snage.

²⁸ Kući, A.: Utjecaj globalne ekonomske krize na inozemna izravna ulaganja, Završni rad, Sveučilište Juraj Dobrile Pula, Pula, 2012., str.10

²⁹ CNN: New Century files for Chapter 11 Bankruptcy(dostupno na: http://money.cnn.com/2007/04/02/news/companies/new_century_bankruptcy/)

Grafikon 1- Indeks cijena nekretnina u SAD-u od 2000. do 2013. (Q=2000)

Izvor: <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/03/31/global-house-prices>

Cijena nekretnina na američkom tržištu dosegnule su vrhunac u srpnju 2006. (New Century Financial) nakon čega je slijedio ozbiljan pad (grafikon 1.) koji je uzrokovao slom tržišta drugorazrednih hipotekarnih kredita u kolovozu 2007. godine, zatim širenje ogluha na druge hipotekarne razrede i probleme u međubankovnoj trgovini. Tijekom 2008. zabilježen je daljnji pad cijena nekretnina od 17%, a 40% drugorazrednih kredita iz 2006. godine postalo je problematično do druge polovice 2008.

4.2. Propadanje svjetskih banaka i zaduživanje

U lipnju 2007., peta najveća banka Wall Streeta, Bear Stearns objavila je propast dvaju hedge fondova koji su investirali u drugorazredne kredite te je ubrzo nakon toga doživjela stečaj. U Velikoj Britaniji, tijekom rujna 2007., banka Northern Rock zatražila je pomoć Engleske Središnje Banke; u veljači 2008. biva nacionalizirana. Kao pokušaji Vlade da zaustavi širenje formiranih okolnosti slijedio je niz sličnih događaja: AIG, Lehman Brothers, Fannie Mae. Nasuprot tome, Lehman Brothers i Washington Mutual proglasili su bankrot – prva kao najveća kompanija u američkoj povijesti, a druga kao najveća banka koja je ikad propala. Ti su događaji označili kraj neovisnog investicijskog bankarstva u SAD-u, odnosno institucija koje su najviše profitirale od deregulacije financijskog sustava posljednjih desetljeća. „Međunarodni element trgovanja „zaraženim“ vrijednosnim papirima rezultirao je širenjem globalne nestabilnosti na banke diljem svijeta: od Švicarske, Islanda, Francuske. U tako nastaloj situaciji banke su počele odbijati međusobno financiranje, a kamatna stopa za

međubankovne pozajmice (tzv. libor rate) je 4. rujna 2007. dosegla visinu 6,79%³⁰. „Gospodarstvo SAD-a je u protekla dva desetljeća obilježila tendencija sve većeg zaduživanja, koja se u razdoblju krize dodatno pojačala. Javni dug SAD-a je u 2007. iznosio 8,707 milijardi³¹, a u siječnju 2012. čak 15,356 milijardi američkih dolara“³². „Prema podacima Ministarstva financija SAD-a, najveći kreditor SAD-a je Kina.

4.3. Kretanje BDP-a

Posljedice krize također su se odrazile i na GDP (Gross Domestic Product). „Njega možemo definirati kao vrijednost svih dovršenih roba i usluga, koji su bili proizvedeni unutar jedne države u određenom vremenskom razdoblju. Izražen je u novčanim jedinicama, a uključeni su samo oni proizvodi i usluge koji su dovršeni i spremni za neposrednu potrošnju.“³³ Prilikom njegovog izračuna obično se uzima u obzir tržišna vrijednost uključenih elemenata. Temeljna svrha izračuna je dobiti uvid u gospodarsku aktivnost države, njezin razvoj i stupanj rasta gospodarstva. Također predstavlja indikator zdravlja ekonomije unutar jedne države, ocjenjuje životni standard u državi.

„Na temelju kretanja određenih sastavnica BDP-a i povezanih pokazatelja, kao što su pokazatelji gospodarskog proizvoda, uvoza i izvoza, domaće (privatne i javne) potrošnje ili ulaganja te podatci o raspodjeli prihoda i štednje, mogu se dobiti korisne informacije o glavnim pokretačima gospodarskih aktivnosti.“³⁴

³⁰BBC: Credit Crunch to Downturn (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7521250.stm>)

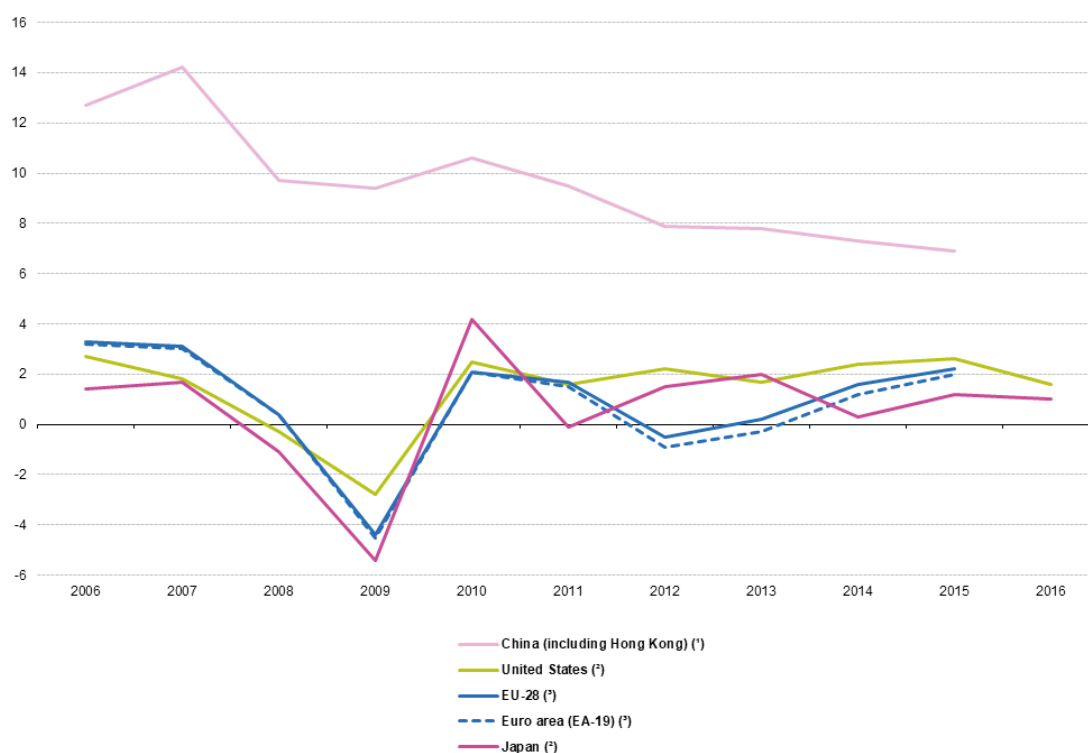
³¹ US Treasury: Monthly Statement of the Public Debt of the United States, January 31, 2007 (dostupno na: <ftp://ftp.publicdebt.treas.gov/opd/opds012007.pdf>)

³² US Treasury: Monthly Statement of the Public Debt of the United States, January 31, 2012 (Dostupno na: <http://www.treasurydirect.gov/govt/reports/pd/mspd/2012/opdm012012.pdf>)

³³ <http://www.ekonomskirjecnik.com/definicije/bruto-domaci-proizvod-bdp.html>

³⁴ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP

Grafikon 2.- Kretanje realnog BDP-a, 2006. – 2016.
(postotna promjena u usporedbi s prethodnom godinom)

Note: based on chain linked volumes.
(*) 2006-2010: estimates. 2016: not available.
(†) 2016: estimate.
(‡) 2016: not available.
Source: Eurostat (online data code: naida_10_gdp), OECD and World Bank

Izvor: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP/hr

Dolazak krize mogao se naslutiti još 2008., kada je zabilježeno znatno smanjenje stope povećanja BDP-a u EU-28, zbog kojega je 2009. realni BDP pao za 4,4 % (grafikon 2.). Oporavak u EU-28 doveo je do povećanja indeksa obujma BDP-a (na temelju ulančanih vrijednosti) od 2,1 % 2010., a 2011. zabilježeno je dodatno povećanje od 1,7 %. Nakon toga, BDP se 2012. realno smanjio za 0,5 %, a zatim su zabilježene progresivno veće pozitivne stope promjene: 2013. za 0,2 %, 2014. za 1,6 % i 2015. za 2,2 %. Nakon što se 2009. BDP smanjio u svim državama članicama osim u Poljskoj, 2010. čak su 23 države članice zabilježile gospodarski rast, što se ponovilo i 2011. Međutim, 2012. situacija se promijenila i samo je manje od polovine, odnosno 13 država članica zabilježilo gospodarski rast. „Prema podacima svjetske trgovinske organizacije u 2007. godini je obujam trgovinske razmjene bio

manji nego u 2008. za 9%.³⁵ Po istraživanjima Svjetske banke cijene niza proizvoda – od nafte, obojenih metala, proizvoda crne metalurgije, pa sve do automobila i niza usluga u 2009. godini su bile znatno niže nego u 2008. Jasno je da će vrijednost svjetske robne trgovine i trgovine uslugama biti znatno manja nego je bila prethodnih godina. To je teško pogodilo zemlje koje imaju vrlo visoke izvozne koeficijente, kao što su Hong-Kong, Slovačka, Mađarska, Slovenija, Malezija i dr.. Naravno da je to teško pogodilo i zemlje u čijoj strukturi deviznog priljeva vrlo visoki udio imaju i prihodi od izvoza usluga, kao što je slučaj sa Egiptom, Grčkom, Hrvatskom, Ciprom i sl. U tablici 1 prikazano je kretanje realnog BDP-a u odabranim zemljama.

Tablica 1- Brojčani prikaz kretanja realnog BDP-a

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Austrija	3,7	3,7	1,4	-3,8	2,3
Estonija	10,1	7,5	-3,7	-14,3	2,3
Francuska	2,5	2,3	-0,1	-2,7	1,5
Njemačka	3,7	3,3	1,1	5,1	3,0
Sjedinjene Američke države	2,7	1,9	-0,4	-3,5	3,0
Slovenija	5,8	6,9	3,6	-8,0	1,4
Švicarska	3,6	3,6	2,1	-1,9	2,7

Izvor: izrada autora prema podacima Eurostat-a

4.4. Posljedice krize na zaposlenost

Usporavanje ekonomskog rasta uzrokovano financijskom krizom iz 2008. godine očitivalo se u smanjenoj agregatnoj potražnji te time i smanjenom potrebom za zaposlenima.

Stopa nezaposlenosti je omjer broja nezaposlenih i ukupno raspoloživih resursa radne snage izražen kao postotak. Zbog svoje jasnoće i jednostavnosti je najčešće korištena mjera. Ona oslikava stanje gospodarstva, uspješnost gospodarske politike te je mjerilo težine socijalnih

³⁵ Nardi, M., French, E., Benson, D. (2012): Consumption and the Great Recession, Economic Perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago, issue Q I, str. 5-16.

teškoća i razlika u društvu. U vrijeme krize mnogi su radnici ušli su u različite oblike ranjivih skupina zaposlenosti, smanjio se broj pristojnih radnih mjesta, značajno se povećao broj nesigurnog zapošljavanja te broj radnika s niskim primanjima.

Grafikon 3 - Trendovi globalne nezaposlenosti i stopa rasta BDP-a, 1999-2009

Izvor: Tablica A1, A2 i A4 (ILO, 2010).

Procjenjuje se da je broj nezaposlenih osoba u svijetu u 2009. godini iznosio 212 milijuna što je porast od 34 milijuna od 2007. godine. Navedene procjene globalne nezaposlenosti odražavaju utjecaj javnih intervencija kako bi se usprotivile ekonomskoj krizi i ograničile negativan utjecaj na tržište rada. Na primjer, gubici radnih mjesta smanjeni su poticanjem potražnje za radom, mjerama zadržavanja zaposlenih te porastom zaposlenja uz skraćeno radno vrijeme, posebno u razvijenim zemljama. „Između 2008. i 2009. godine, do najvećeg porasta u stopama nezaposlenosti došlo je u razvijenim zemljama i na području Europske unije, gdje je došlo do porasta od 2,3 postotna boda (ILO, 2010, 9).“³⁶ Trenutne projekcije pokazuju nastavak visokih stopa nezaposlenosti u 2010. godini (na svjetskoj razini 6,5%) bez obzira na porast globalnog ekonomskog rasta od 3,1 posto. Ukoliko su projekcije MMF-a i krive te bi došlo do nešto većeg porasta stopa rasta BDP-a to ne bi promijenilo stanje na tržištu rada.

³⁶ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_143349.pdf

5. Ekonomska kriza u Republici Hrvatskoj

„Sadašnja ekonomska kriza u Hrvatskoj, koju karakterizira niska zaposlenost, visoki dug, odnosno prezaduženost, veliki deficiti (deficit bilance plaćanja, vanjskotrgovinski deficit, proračunski deficit) i aprecirana valuta, odnosno neuređene relativne cijene, snažno je potencirana svjetskom ekonomskom krizom.“³⁷ U Hrvatsku je kriza došla nešto kasnije. Iako je već poprimila katastrofalne razmjere u svijetu, a bilo je očito da je zahvatila i zemlje u okruženju, Hrvatska vlada na čelu sa Ivom Sanaderom, tadašnjim predsjednikom Vlade koji je podnio ostavku 1.7.2009., i Ivanom Šukerom, ministrom financija, je zakašnjelo reagirala, do zadnjeg trenutka negirajući da nam kriza uopće i prijete, a poduzete mjere vlasti pokazale su se zakašnjelim i nedovoljnim da bi se izbjegla ozbiljna recesija. Naime, kriza u Hrvatskoj nije isključivo krenula zbog svjetske ekonomske krize te je ona samo djelomični rezultat globalnog poremećaja-strukturni preduvjeti su već postojali. „Uz tranziciju, ratna razaranja i neodgovarajući model privatizacije, pogrešno koncipirana ekonomska politika koja je bila usmjerena na stabilnost cijena i tečaja a ne na razvoj koja se bitno nije mijenjala od osamostaljenja, pa i ranije, pokazuje se kao glavni uzrok trenutačne situacije.“³⁸ Domaće gospodarstvo je i prije krize bilo u velikim problemima. Gospodarski rast koji je Hrvatska imala prije krize, naglo je zaustavljen.

Neodrživ koncept razvoja dodatno je opterećen ubrzanim rastom inozemnog duga i vanjskotrgovinskog deficita proteklih godina. Uz to, kreditna ekspanzija i priljev inozemnog kapitala u uvjetima niske inflacije mjerene indeksom potrošačkih cijena doveli su do napuhivanja balona na tržištu vrijednosnih papira i nekretnina, „gdje dionice CROBEX-a padom za preko 30 posto u 2008. godini prate svjetske indekse“³⁹. Stoga su naznake zastoja postojale i prije nego što su odjeci globalne krize stiglo do nas u vidu pada izvozne potražnje, drastičnom smanjenju stranih ulaganja i otežanom inozemnom zaduživanju. Uz skuplje zaduživanje na domaćem tržištu i povećanje financijskih potreba države, čime je sužena mogućnost kreditiranja ostalih sektora, ti su trendovi doveli do jačanja nelikvinosti. Tako smo stigli do završetka razdoblja kontinuiranog, no dvojnog rasta.

U ovom dijelu rada analizirat će se gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj u vrijeme suvremene ekonomske krize.

³⁷ T. Domazet, Hrvatska ekonomska politika i geoekonomika, 2009., str.338

³⁸ M. Kobešćak, Diplomski rad: Utjecaj sistemske korupcije na poslovnu klimu u Hrvatskoj, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju, 2014., str. 44

³⁹ <https://hrportfolio.hr/vijesti/trziste-kapitala/crobex-padom-od-30-posto-u-2008-godini-prati-svjetske-7692>

5.1. Analiza hrvatskog gospodarstva

Sadašnja ekonomska kriza rješavana je na iskustvu kriza iz proteklih stoljeća, osobito na iskustvu Velike depresije i azijske krize prošlog stoljeća te su najviše doprinijele u razvoju ekonomske znanosti. Sva iskustva pomogla su zemljama koje koriste ekonomsku znanost da, za razliku od kriza u prošlosti koje su puno duže trajale, iz budućih kriza izađu u što kraćem vremenskom razdoblju. Povijest nam ukazuje da krivci za nastanak krize gotovo uoče ne sudjeluju u troškovima njenog rješavanja. Najveći trošak, ako ne i trošak u cijelosti snose građani, direktno ili odmah kroz pad plaća, gubitak radnog mjesta, lošiju javnu uslugu kao što je školstvo, zdravstvo, socijalna zaštita, infrastruktura. I naravno dugoročno, kroz povećane poreze za otplate javnog duga.

Nažalost, Hrvatsku ne može svrstati u zemlje koje koriste dostignuća suvremene ekonomske znanosti za izlazak iz krize. Ni jedna Vlada do sada nije jasno postavila osnovne ciljeve nacionalnog gospodarstva kao što je povećanje proizvodnje i zaposlenosti i prema tim ciljevima posložila politiku. Ona je pak izgradila „netipični“ ekonomski sustav koji je poticao zaduživanje i potrošnju iz uvoza, za razliku od „tipičnih“ sustava koji potiču proizvodnju, zapošljavanje, izvoz i investicije.

5.1.1. Ekonomska politika Hrvatske

Okvir hrvatske ekonomske politike utemeljen je na tzv. Stabilizacijskim programom iz 1993. godine pod snažnim utjecajem neoliberalne doktrine. To je bila prva konkretizacija Washingtonskog konzensusa u Hrvatskoj, čiji se ciljevi mogu svesti na tri načela: 1. privatizacija, 2. deregularizacija i, 3. liberalizacija.

Strateški cilj tog programa Vlade Republike Hrvatske je bio zamišljen kao dugogodišnji program stabilizacije hrvatskog gospodarstva sa svrhom njegove brze i uspješne transformacije u razvijenu tržišnu ekonomiju. Glavnom se odrednicom smatra obaranje inflacije, kao pokazatelj uspješnog integralnog stabilizacijskog programa.

“ Ciljevi integralnog stabilizacijskog programa jesu:⁴⁰

- Stabiliziranje i jačanje hrvatskoga gospodarstva,
- Stvaranje tržišne klime i prikladne vlasničke strukture sa smanjenom ulogom države u gospodarstvu,
- Zaštita najsiromašnijih od razarajuće moći raspodjele u uvjetima hiperinflacije
- Stvaranje pretpostavki za stabilan razvoj i rast.“

Da bi se stvorila objektivna slika o uspješnosti provođenja Stabilizacijskog programa i općenito razvojnom putu Republike Hrvatske u zadnjih osamnaest godina, te mogla ocijeniti kvaliteta političkih odluka vladajućih unutar državne vlasti, potrebno je sagledati postignute rezultate, i usporediti ih s rezultatima nama sličnih država koje su također prošle tranziciju.

5.1.2. Makroekonomska kretanja u hrvatskom gospodarstvu

U ocjeni dosadašnjeg stanja u hrvatskome gospodarstvu kao varijable obrađene su BDP, zaposlenost i vanjskotrgovinska razmjena, a u ocjeni makroekonomske politike rast proizvodnje i zaposlenosti.

Razdoblje od 1990.-2009. godine može se ocijeniti kao razdoblje kriza jer je u tom razdoblju realni BDP povećan za samo 6,8% (razina realnog BDP-a iz 1989. dostignuta je tek 2005.godine), odnosno, prosječna godišnja stopa rasta u tom dvadesetogodišnjem razdoblju iznosila je svega 1,6%. S druge strane, promijenjena je struktura gospodarstva. Temelji gospodarstva kao što su industrijska proizvodnja i poljoprivreda su zapušteni i zapostavljeni. „Shodno tome, industrijska proizvodnja 2009. godine u odnosu na 1989. godinu niža je za čak 27,6%, odnosno pad iznosi 1,6% prosječno godišnje, a poljoprivredna proizvodnja niža je za 20,8%, odnosno pad iznosi 1,5% prosječno godišnje.“⁴¹

„Glavni pokazatelji neodrživosti ekonomske politike u razdoblju od 1990.-2009. Mogu se sažeti u nekoliko djelova.“⁴²

⁴⁰ D. Vedriš: Ekonomska politika u Republici Hrvatskoj, dokumenti-članci-analize; 4. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Zagreb, 2005.

⁴¹ T. Domazet, Hrvatska ekonomska politika i geoekonomika, UDK 338.2, str. 10 (dostupno na: http://www.rifin.com/images/stories/starestranice/domazet_28_10_09.pdf)

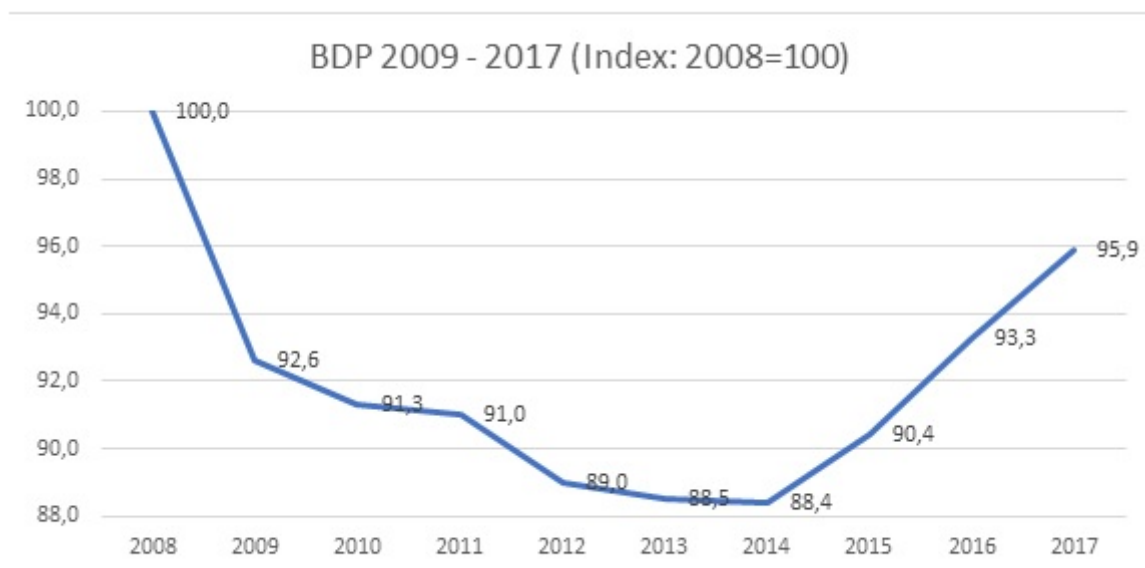
⁴² M. Hacek, Turizam sjeverozapadne Hrvatske u predrecesijskom i recesijskom razdoblju, Diplomski rad, MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU Menadžment turizma i sporta, str. 9

- Niska zaposlenost- stopa zaposlenosti koju prezentira DZS kreće se duže vrijeme ispod 45% što je jedna od najnižih stopa u Europi. U odnosu na 1989. godinu broj zaposlenih manji je za 10%,
- Zaduženost- vanjski dug 2009. Godine procjenjuje se u iznosu 41,3 milijarde Eura ili 92,3% BDP-a,
- Odnos štednje i investicija- razlika između štednje i investicija označava saldo na tekućem računu bilance plaćanja. Ako su investicije veće od štednje, to predstavlja deficit na tekućem računu te se on kreće oko 10% BDP-a.
- Inflacija, relativne cijene i tečaj- u Hrvatskoj su stabilan tečaj i relativno stabilne cijene bili ciljevi ekonomske politike u cijelom proteklom razdoblju.

5.1.2.1. Kretanje BDP-a

U razdoblju od 2009. do 2014. globalna kriza otkriva slabosti hrvatskog gospodarstva i dovodi do šestogodišnjeg pada BDP-a. Zaustavljanje tokova kapitala i pad globalne potražnje dovode u 2009. godini do pada BDP-a u velikom broju zemalja, pa tako i na razini cijele EU i u svim njezinim članicama. Hrvatska je, nažalost, zabilježila najveći pad gospodarstva.

Grafikon 4- Kretanje BDP-a u razdoblju od 2008.-2017.

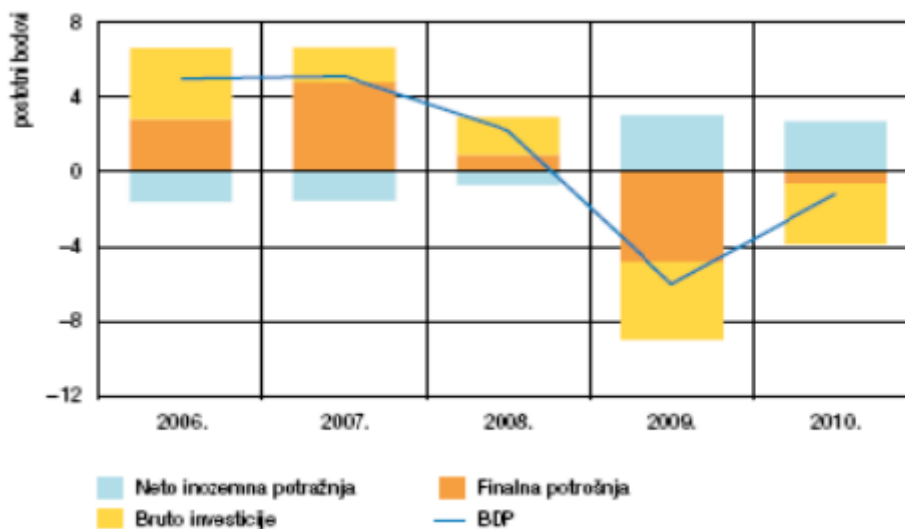

Izvor: <http://hrvatska-danas.com/2018/03/05/analiza-razina-bdp-a-2017-godine-je-41-niza-u-odnosu-na-godinu-prije-krize-2008-sto-znaci-da-je-hrvatska-jos-uvijek-u-krizi/>

U grafikonu 4 možemo vidjeti da je razina BDP-a u 2009. u odnosu na 2008. pala za 4,7%. Ako pogledamo BDP u cjelosti ono bilježi kontinuirani pad od ukupno 11,6%. Nakon 2014. godine bilježi polagani rast ali nedovoljan kako bi se gospodarstvo oporavilo i došlo na razinu pred kriznog razdoblja.

Tijekom 2009. i 2010. došlo je do pada realne potrošnje kućanstva od skoro 10%, kao rezultat pada neto realnih dohodaka, što se reflektiralo i kao smanjenje obujma uvoznih dobara. Veliki dio povećanja izvoza treba pripisati izvozu brodova; što je sa strane uvoza negativno djelovalo povećanje cijena nafte i naftnih derivata, što se reflektiralo na povećanje hrane i energenata. Prema grafikonu br. 5, druga komponenta koja je snažno utjecala na pad BDP-a predstavlja naglašeni pad investicija u fiksni kapital. Tako su bruto investicije u fiksni kapital bilježile pad od 11,8% u 2009. te 11,3% u 2010.

Grafikon 5- Doprinos domaće i inozemne potražnje realnom rastu BDP-u

Izvor: Državni zavod za statistiku

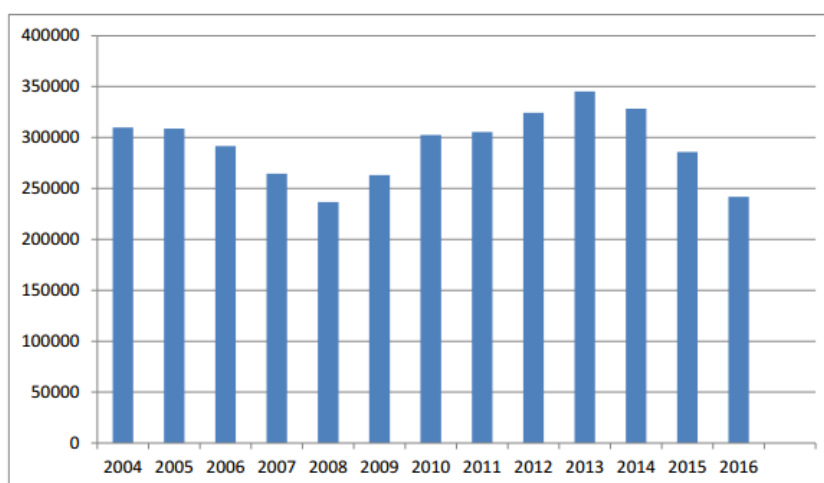
Tijekom niza godina povećana je domaća potražnja, posebice privatna potrošnja temeljena na zaduživanju koja je predstavljala jedan od uzroka kontinuiranog povećanja ukupne vanjske zaduženosti. Relevantno je da porast konzumerističkih tendencija nije popraćen prihvatljivim povećanjem stope štednje. Razlika između domaćih investicija i domaće štednje važan je ekonomski indikator koji ukazuje na visinu upotrebe inozemnih financijskih izvora. U Hrvatskoj je navedena stopa, izračunata u postotku BDP-a, konstantno negativna: tako je primjerice tijekom 2008. iznosila -10,9%, a 2009.godine -6%. Iako je u zemljama u tranziciji

inozemno zaduživanje neophodno za ubrzani razvoj, ono ima smisla samo ako je investicija dugoročno rentabilna, a ne okrenuta tekućoj potrošnji kao što je slučaj u Republici Hrvatskoj. prema podacima HNB-a tijekom 2010. došlo je do stagnacije inozemnog zaduživanja, ali treba naglasiti kako je u toj godini došlo do pada privatnog zaduživanja što je zamijenjeno rastom duga javnog sektora. „Tijekom 2010. privatno zaduživanje se uglavnom svodilo na refinanciranje postojećeg duga te je pridonijelo rastu inozemnog duga u iznosu od 31 milijun eura.“⁴³

5.1.2.2. Utjecaj krize na zaposlenost

Tržište rada obilježila su u 2009. godini nepovoljna kretanja. Utjecaj pada gospodarske aktivnosti i sve većeg pesimizma poslodavaca odražavao se na pokazatelje tržišta rada s određenim vremenskih pomakom te je postajao sve izraženiji. Prema podacima HZZ-a broj nezaposlenih bio je u stalnom porastu, dok se zaposlenost spuštala na sve niže razine. Negativan učinak recesije, odnosno ekonomske krize nije izostao ni kod plaća, no prelijevanje tih učinaka bilo je ipak nešto sporije nego kod pokazatelja zaposlenosti i nezaposlenosti. Nakon osam godina povećanja uslijedio je pad broja zaposlenih, koji je obilježio 2009. godinu.

Grafikon 6: Grafički prikaz ukupnog broja nezaposlenih u Hrvatskoj od 2004. do 2016. godine

Izvor: <http://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>

⁴³ Godišnje izvješće HNB-a, 2011. Str. 36

Na grafikonu 6 prikazana je ukupna nezaposlenost u Hrvatskoj od 2004. do 2016. godine. Analizirajući grafikon može se uvidjeti da se nezaposlenost kretala neravnomjerno. Najveća nezaposlenost se javlja u 2013. godini i iznosi 345112.

Nezaposlenost doživljava svoj minimum 2008. godine te ponovno slijedi rast nezaposlenosti uslijed gospodarske krize, ali 2014. godine se ponovno stabilizira. Ako se promatra 2004. i 2016. godina može se primijetiti da se 2016. u odnosu na 2004. godinu dogodio pad nezaposlenih za gotovo 70000. Takav pad je posljedica pozitivnih mjera Vlade Republike Hrvatske usmjerene na smanjenje nezaposlenosti te pozitivna posljedica ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju. Stopa nezaposlenosti je u veljači 2012. Bila viša od 20%. Shodno podacima na Eurostatu (za treći kvartal 2011.), Hrvatska zauzima treće mjesto po visini stope nezaposlenosti mladih (34,5%), odmah iza Grčke (45,8%), i Španjolske (47,8%).

No, ako govorimo o zaposlenosti, moramo spomenuti i dohodak na koji je kriza i dodatno utjecala. Kako na potrošnju, tako i na životni standard stanovništva.

Grafikon 7- Usporedba prosječnog raspoloživog dohodka kućanstva u 2007. i 2011/2012 godini u RH i zemljama članicama EU (Eur)

Izvor: http://knjiznica.sabor.hr/pdf/E_publicacije/Trends_in_quality_of_life_Croatia.pdf

Raspoloživi dohodak kućanstva je važan čimbenik koji utječe na životni standard i životno zadovoljstvo. Prema podacima EQLS, prosječni raspoloživi dohodak kućanstva u Hrvatskoj je znatno niži nego u EU28 i nešto viši od EU12. Ukupna promjena raspoloživog dohodka u Republici Hrvatskoj u odnosu na 2012. i 2007. godinu bilježi pad od 122 eura. Iako postoji velika razlika između država članica Europske unije koji se odnose na srednju bruto zaradu po

satu , razlike su niže kad je Standard Power (PPS) uključen. Jedan PPS može kupiti istu količinu dobara i usluga u svakoj zemlji.

5.1.2.3. Vanjskotrgovinska razmjena Republike Hrvatske

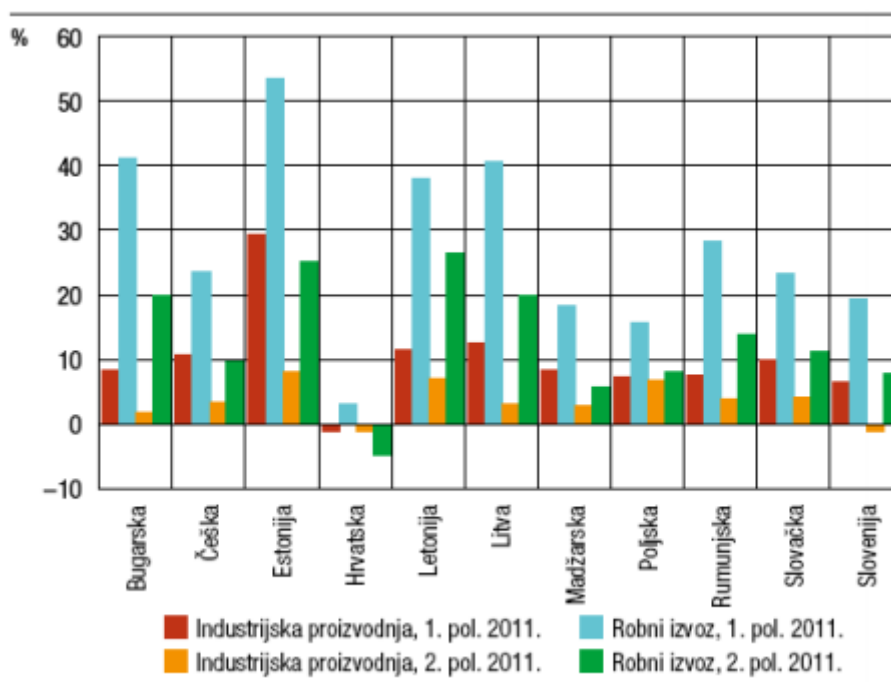
Udio u svjetskom izvozu u odnosu na udio u svjetskom BDP-u i stanovništvu, također može biti dobar pokazatelj uspješnosti neke zemlje ili ekonomije. Kod toga treba imati u vidu činjenicu da su velike zemlje manje ovisne o vanjskoj trgovini nego male zemlje. Male zemlje imaju ograničenje proizvodnih kapaciteta koje proizlazi iz apsolutne i relativne ograničenosti proizvodnih resursa i ograničenog tržišta. Rast izvoza povećava domaću proizvodnju i zaposlenost, a time i bruto domaći proizvod i stvara uvjete za rast standarda građana. Rast uvoza povećava proizvodnju i zaposlenost u drugim zemljama, u inozemstvu, i utječe na smanjenje domaće proizvodnje.

U protekla dva desetljeća hrvatski je izvoz konstantno stagnirao, a tomu je zasigurno pogodovalo poticanje stabilnosti nerealnog tečaja bez obzira na pravo stanje gospodarstva. Time se stvorio visoki vanjskotrgovinski deficit koji je potaknuo vanjsko zaduživanje. Početak uvozne ovisnosti gospodarstva treba potražiti u događajima s početka devedesetih godina prošlog stoljeća. Jedan od prvih problema s kojim se Hrvatska suočila nakon osamostaljenja bila je hiperinflacija. Početkom devedesetih godina započela je monetarno osamostaljivanje uvođenjem hrvatskog dinara, koje je okončano 1994. godine uvođenjem hrvatske kune kao nacionalne valute. Tijekom 1993. prihvaćen je Stabilizacijski program te shodno tome proveden je antiinflacijski program, nakon čega su se cijene stabilizirale. Kao makroekonomska nuspojava došlo je do aprecijacije nominalnog tečaja nacionalne valute što je posljedično dovelo do povećanja izvoza, jer su uvozna dobra bila sve jeftinija čime se dugoročno gledano izgradila uvozna ovisnost Hrvatske, a i neupitno je ostavljen temelj za pretjerano inozemno zaduživanje.

Tijekom ekonomske krize, u više manje svim državama, zabilježena je kontrakcija izvoza i uvoza. Kako se domaći izvoz prvenstveno bazira na izvozu usluga, zabrinjavajući je podatak da se tijekom 2011. ukupan izvoz robe i usluga pao unatoč pozitivno ocijenjenoj turističkoj sezoni. „Treba istaknuti da je spomenuti pad ostvaren u okolnostima rastuće inozemne potražnje, koja je u svim drugim usporedivim zemljama rezultirala iznimno snažnim porastom izvoza. To upućuje na smanjenje tržišnog udjela domaćih poduzeća na inozemnim tržištima i

naglašava nužnost provođenja mjera za jačanje konkurentnosti.⁴⁴ Prema usporednim pokazateljima jedino je kod Hrvatske stopa izvoza niža u odnosu na pred krizno razdoblje, odnosno u 2007. godini.

Grafikon 8- Industrijska proizvodnja i robni izvoz odabranih zemalja tijekom 2011. godine

Izvor: Hrvatska narodna banka

Najbolji pokazatelj budućeg kretanja bruto domaćeg proizvoda i cjelokupnog gospodarstva je industrijska proizvodnja. Kako je vidljivo u grafikonu 8, promatraju li se zajedno 2010. i 2011. godina, gospodarska je dinamika Hrvatske najslabija, pri čemu Hrvatska sve više zaostaje za zemljama iz promatrane skupine s lošijim pokazateljima. Trend industrijske proizvodnje Hrvatske od 2009. do 2012. godine je u kontinuiranom padu.⁴⁴ Ako govorimo o razdoblju od 2008.-2011. prosječni godišnji pad industrijske proizvodnje iznosio je 2,7% i za prvih devet mjeseci 2012. u odnosu na isto razdoblje u 2011. Iznosio je 5,5%.⁴⁵

Pozitivno na domaću industriju utječe rast gospodarstava EU-a, najvećeg vanjskotrgovinskog partnera Hrvatske, zbog čega raste i potražnja za hrvatskim izvoznim proizvodima. Tako je prema podacima DZS-a, u 2014. godini izvoz je porastao za više od 12% u odnosu na prošlu godinu što je uspjeh i dobar pokazatelj da Hrvatska industrija ide prema boljem.

⁴⁴ Godišnje izvješće HNB-a, 2012., str.3

⁴⁵ <https://tradingeconomics.com/croatia/industrial-production>

6. Zaključak

Svjetska ekonomska kriza koja je pogodila svijet 2008. godine očiti je pokazatelj da ekonomska paradigma liberalizacije i sveopće deregulacije financijskog tržišta nije dostatna stavka kako bi sustav u potpunosti funkcionirao. Svjetsku ekonomsku krizu treba razmatrati kao jedinstven povijesni događaj koji će dugoročno gledano potaknuti korjenite promjene, kako u razmišljanju, tako i u restrukturiranju postojećih struktura. Po razvoju i posljedicama pokazala se kao neoborivi dokaz neodrživosti tržišnog fundamentalizma. Brza propast, odnosno bankrot nekih od vodećih investicijskih banaka, kao i investicijskih fondova veliko su upozorenje ostalim sličnim sudionicima na financijskim tržištima. Trenutno se svijet oporavlja od krize i polako opet ulazi u fazu razvitka nakon strmoglavog pada koji se dogodio, no budućnost je i dalje neizvjesna. Tržište nekretnina u SAD-u polako se oporavlja nakon velikog kraha i cijene nekretnina polako rastu, no problem predstavlja veliki broj ovršenih domova, a posljedica tome i veliki broj osiromašenih ljudi. Trendovi nezaposlenosti i bogatstva u SAD-u su pozitivni i broj nezaposlenih je u padu. Europa isto doživljava ekonomski rast, no ostaje upitno dali je taj rast posljedica gospodarskog rasta svih država ili se gospodarski rast događa zbog Njemačke koja je postala glavna ekonomska sila Europe i gospodarski motor iste. Izlazak Velike Britanije iz Europske unije još uvijek ima nepoznate posljedice na gospodarstvo Europe i one se tek trebaju manifestirati. Nadalje, situacija u Hrvatskoj trenutno je pozitivna, očituje se kroz relativno veliki gospodarski rast u odnosu na proteklo razdoblje i predstavlja ohrabrujući podatak. Nakon dugogodišnje recesije i pada proizvodnje, trenutno u Hrvatskoj BDP raste, kao i industrijska proizvodnja i izvoz što je dobar pokazatelj da je Hrvatska na izlasku iz gospodarske krize. Problem predstavlja to što gospodarski rast Hrvatske nije temeljen na gospodarskim promjenama i reformama u gospodarstvu, već je gospodarski rast rezultat svjetskih ekonomskih kretanja što govori da je Hrvatska ekonomski jako ranjiva zemlja. Vlada koja bude na čelu države sljedećih 4 godine morati će napraviti korjenite promjene i omogućiti da Hrvatska konačno krene naprijed. Napredak mora biti temeljen na jačanju domaćeg gospodarstva koji će postati otporniji na vanjske poremećaje i utjecaje. Potrebna je veća razina odgovornosti svih subjekata na financijskom tržištu i to je ključni čimbenik sprječavanja nastanka novih ekonomskih poremećaja. Ljudska lakomislenost, sebičnost i pohlepa glavni su razlozi svih problema u svijetu. Sve krize u posljednjih 100 godina su imale jednu važnu zajedničku karakteristiku a to je da se profit za vrijeme prosperitetnih vremena privatizira od strane elita, a kad nastupi

kriza onda svi snosimo posljedice. Intervencija države u gospodarski sektor, odnosno njegova regulacija, jest bitan politički i društveni proces, te je stoga od velikog i ključnog značaja pronaći balans međudjelovanja i povratne veze između gospodarstva i politike. Kako su interesi veliki, posebno na financijskim tržištima, potrebno je osigurati djelovanje za dobrobit svih, a ne isključivo za interese uskog kruga povlaštenih pojedinaca. Potrebno je postići ravnotežu demokracije, kao jedan od najvažnijih ciljeva politike, i moći tržišta, kao jednog od najvažnijih segmenata ekonomije. S institucionalnog stajališta, ključno je poduzimanje reformi za suzbijanje elemenata koji su utjecali na razvoj krize. Potrebno je provesti promjene s ciljem što bržeg oporavka svjetske ekonomije, ali istovremeno pružiti zaštitu socijalno ugroženim. Jedna od najvažnijih stavki je subvencioniranje najpogođenijih industrija od strane države, jer bi daljnje povećanje stope nezaposlenosti dovelo do daljnjeg razaranja ionako krhke socijalne kohezije. Potrebno je regulirati financijsko tržište, s težnjom ograničavanja preuzetog rizika. Neophodno je poraditi na financijskoj pismenosti potrošača i njihovoj zaštiti od vlastite nepismenosti i institucionalne pohlepe. Prema podacima iznesenim u radu, egzogeni šok koji je pogodio Hrvatsku dobio je na sinergiji zbog generiranih i akumuliranih uzroka tijekom dva desetljeća razvoja nacionalnog gospodarstva. Pokazalo se da korijeni istaknutih problema sežu mnogo prije svjetske ekonomske krize, koja ih je izvukla na površinu. Dosadašnje odgađanje rješavanja aktualnih problema domaćeg gospodarstva pogodovalo je međudjelovanju nastalih uzroka, što je rezultiralo nastankom kompleksnije krizne situacije. Svjetska ekonomska kriza je ubrzala proces suočavanja s postojećim problemima. Temeljnu manu hrvatskog gospodarstva predstavlja činjenica da od osamostaljenja nije donesen konkretan, jasno izdefiniran i čvrsto utemeljen razvojni plan. Za malenu zemlju poput Hrvatske, u doba globalne nestabilnosti, upravo visoki vanjski dug predstavlja najranjiviji segment nacionalnog gospodarstva. Temeljni nedostatak nacionalnog gospodarstva predstavlja nepostojanje konkretnog i objektivno ostvarivog razvojnog plana. Jasan odabir ciljeva te objektivna evaluacija postojećeg stanja, predstavljaju ishodište u razradi preciznih mjera u vidu realnog oživljavanja odabranog koncepta razvoja. Važno je naglasiti kako ne postoji jedinstven globalni obrazac uspješnog gospodarskog rasta, stoga se reforme i specifične mjere ekonomske politike moraju temeljiti na regulatornim rješenjima u skladu sa zatečenim stanjem.

Literatura

Knjige i ostala stručna literatura:

1. Obstfeld, M. i Rogoff, K., Global Imbalances and the Financial Crisis: Products of Common Causes, Berkley, 2009., str. 28.
2. K. Ćosić, R. Fabac- GOSPODARSKI RAST, TEHNOLOŠKI RAZVITAK I SUVREMENO OBRAZOVANJE-UDK 338.91:338.97 Izvorni znanstveni rad
3. Sučević, D.: Krizni menadžment – vodić kroz planiranje, prevenciju i oporavak s primjerima iz prakse, Lider press d.d., Zagreb, 2010., str.50
4. Anić, V., Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 1991
5. U.S. Congressional Oversight Panel for Economic Stabilization: Special Report on Regulatory Reform. Modernizing the American Financial Regulatory System: Recommendations for Improving Oversight, Protecting Consumers, and Ensuring Stability," Washington, D.C., 2009.; str. 2.
6. IMF: What Caused the Global Financial Crisis? –Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007, Washington D.C., 2010.; str. 2.,4.,5.
7. A. Felton, C.Reinhart: Prva globalna financijska kriza 21. stoljeća, Zagreb, Novum, 2008
8. Stiglitz Joseph: The Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis, 2010., New York, The New Press, 2010.; str. 22
9. Belkaid, A., Pluća i slaba karika svjetske ekonomije, Le Monde Diplomatique 5/2008, 13; str. 7.
10. Saez Emanuel: Striking it richer: The Evolution of Top Incomes in the United States, Berkeley, 2008., str.8.
11. US Census Bureau: Statistical Abstract of the United States 2012., Washington D.C., 2011., str. 463.
12. Kući, A.: Utjecaj globalne ekonomske krize na inozemna izravna ulaganja, Završni rad, Sveučilište Juraj Dobrile Pula, Pula, 2012., str.10
13. Nardi, M., French, E., Benson, D. (2012): Consumption and the Great Recession, Economic Perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago, issue Q I, str. 5-16.
14. T. Domazet, Hrvatska ekonomska politika i geoekonomika, 2009.

15. M. Kobešćak, Diplomski rad: Utjecaj sistemske korupcije na poslovnu klimu u Hrvatskoj, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju, 2014., str. 44
16. Dujišin, Vedriš: EKONOMSKA POLITIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ, dokumenti-članci-analize; 4. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Zagreb, 2005
17. N. Mihaljević, UTJECAJ FINANCIJSKE KRIZE IZ 2008. GODINE NA SVJETSKO GOSPODARSTVO, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Završni rad
 1. Godišnje izvješće HNB-a, 2011.,2012.

Internet izvori:

1. <http://www.ijf.hr/pojmovnik/PDF/2-04.pdf>, WASHINGTONSKI KONSENZUS, mr. sc. Marina KESNER-ŠKREB Institut za javne financije, Zagreb (15.5.2018.)
2. CNN: New Century files for Chapter 11 Bankruptcy(dostupno na: http://money.cnn.com/2007/04/02/news/companies/new_century_bankruptcy/) (15.5.2018.)
3. BBC: Credit Crunch to Downturn(<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7521250.stm>) (15.5.2018.)
4. US Treasury: Monthly Statement of the Public Debt of the United States(dostupno na: <ftp://ftp.publicdebt.treas.gov/opd/opds012007.pdf>) (15.5.2018.)
5. US Treasury: Monthly Statement of the Public Debt of the United States(Dostupno na: <http://www.treasurydirect.gov/govt/reports/pd/mspd/2012/opdm012012.pdf>) (20.5.2018.)
6. <http://www.dzs.hr> (20.8.2018.)
7. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49665> (2.7.2018.)
8. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34066> (2.7.2018.)
9. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49665> (2.7.2018.)
10. https://hr.wikipedia.org/wiki/Kondratjev_ciklus (2.7.2018.)
11. http://www.efos.unios.hr/konkurentnost-ekonomski-rast-i-blagostanje/wp-28/content/uploads/sites/378/2014/10/Zbornik_IFK_2014_konacni.pdf (2.7.2018.)
12. <https://funkymem.com/zones/globalna-ekonomija-straha-01> (3.7.2018.)
13. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Recesija> (3.7.2018.)
14. <http://proleksis.lzmk.hr/17414/> (3.7.2018.)

15. <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/03/31/global-house-prices>(20.7.2018.)
16. <http://www.ekonomskirjecnik.com/definicije/bruto-domaci-proizvod-bdp.html>(1.8.2018.)
17. http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/National_accounts_and_GDP (16.8.2018.)
18. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_143349.pdf (16.8.2018.)
19. <https://hrportfolio.hr/vijesti/trziste-kapitala/crobex-padom-od-30-posto-u-2008-godini-prati-svjetske-7692> (16.8.2018.)
20. <http://hrvatska-danas.com/2018/03/05/analiza-razina-bdp-a-2017-godine-je-41-niza-u-odnosu-na-godinu-prije-krize-2008-sto-znaci-da-je-hrvatska-jos-uvijek-u-krizi/>(18.8.2018.)
21. <http://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1> (18.8.2018.)
22. http://knjiznica.sabor.hr/pdf/E_publicacije/Trends_in_quality_of_life_Croatia.pdf(20.8.2018.)
23. <https://tradingeconomics.com/croatia/industrial-production> (20.8.2018.)
24. <http://hrturizam.hr/hrvatska-ima-najveci-udio-turizma-u-bdp-u-u-europi-cak-1801-posto/> (26.8.2018.)
25. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Liberalizam>(3.7.2018.)
26. https://hr.wikipedia.org/wiki/Laissez_faire(3.7.2018.)
27. www.hrcak.hr (5.7.2018.)